

УДК 343.9

Владислава Станіславівна Батиргарєєва,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності ім. академіка В. В. Сташиса Національної академії правових
наук України (м. Харків)*

Сучасний віктимологічний портрет потерпілої особи від торгівлі людьми³

потерпілому від злочину присвячено безліч наукових публікацій. Це питання є дискусійним та актуальним для дослідження у будь-які часи. Адже суспільство за своєю суттю є динамічним, а отже, й зміни у всіх його сферах цілком закономірні. Це стосується і середньостатистичного учасника суспільних відносин, у тому числі й тих, що виникають під час вчинення злочинів, передбачених ст. 149 КК України.

Із метою визнання особи потерпілою від торгівлі людьми у літературі пропонується звертати увагу на такі критерії об'єктивного характеру: 1) застосування до особи або її близьких фізичного чи психічного насильства задля примушення її займатися певним видом діяльності або діяльністю в обсягах, які вона вважає для себе неприйнятними; 2) тримання особи в умовах, що заподіюють страждання; 3) пред'явлення до людини боргів, із якими вона повинна розплатитися, перш, ніж сама зможе розпоряджатися своїми власними прибутками, стане вільно вирішувати, чи зможе вона припинити роботу, або перш, ніж злочинець поверне їй документи; 4) тримання людини під контролем, наглядом, обмеження у вільному пересуванні або в можливостях спілкування з іншими людьми [1, с. 6]; 5) відібрання особистого майна й документів; 6) відібрання зароблених людиною грошей [2, с. 71].

Але перелічені критерії можна застосовувати до тих, хто вже потрапив у «злочинні тенета». Але як же особа «заковтує гачок» злочинців?

Наукове дослідження НДІ ВПЗ показало, що значна частина як міських, так і сільських мешканців не можуть визначитися з ризиками стати жертвами торговців людьми, що свідчить про все ще недостатню поінформованість громадян щодо аналізованої проблеми та злочин-

3 Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика».

них схем потрапляння людини до рабства. Причому сільські жителі виглядають більш самовпевненими в тому, що з ними такі ситуації не трапляться, якщо вони вирішили б шукати роботу за кордоном: свої шанси уникнути неприємностей ними оцінюються у два з половиною рази вище за мешканців міст. У такому разі важливо з'ясувати, від кого може виходити небезпека потрапляння у рабство. Дослідженням встановлено, що вербування потерпілих здійснювалося найчастіше з боку знайомих, друзів, родичів та ін. (61,1%), оскільки саме їм потерпілі довіряють більше за все.

Жителі міст та сіл України різняться за вподобаннями у виборі видів робіт, на які вони погодилися б. Так, жителі міст жіночої статі надають перевагу роботі, пов'язаній зі сферою послуг (туристичний та шоу-бізнес, догляд за дітьми або хворими), в той час як мешканки селищ згодні працювати на сільгоспроботах і домогосподарками. Чоловіки незалежно від регіону походження надають перевагу сільському господарству, будівництву і роботі, пов'язаній з транспортними послугами. Дещо іншу ситуацію нам демонструють матеріали кримінальних проваджень. Так, найчастіше потерпілі запрошувалися на роботу танцівницями у нічних клубах, кабаре тощо (41,4%); 24,2% пропонувалося надавати інтимні послуги; 13,8% – працювати офіціантками; у сільському господарстві – 9,9%; доглядати за дитиною або хворими – 3,4%; виконувати хатню роботу – також 3,4%; інше – 3,9%. Проте абсолютна більшість потерпілих (98,2%) так чи інакше зазнали сексуальної експлуатації, хоча у теперішній час трапляються й випадки визнання потерпілими чоловіків віком 25–35 років, зайнятих переважно на будівельних і сільгоспроботах. Що стосується аналізу попередньої трудової діяльності потерпілих, то в Україні офіційно працювали до моменту виїзду за кордон лише 19,2 % міських і 14,2 % сільських жителів. Переважна більшість потерпілих (63,3 %) виїхали з України за власним бажанням, маючи достовірну інформацію про дійсний характер роботи, що вони мають виконувати, у тому числі й про послуги сексуального характеру. В решті випадків виїжджаючи не мали достовірної інформації. Однак фактів примусового вивезення не констатовано, хоча раніше (15–20 років тому) такі факти траплялися [див.: 3, с. 4].

Серед жінок групу ризику від торгівлі людьми, як й 15–20 років тому, становлять особи віком 16–35 років. Жертви мають невисокий освітній рівень (77,9%), сім'я та діти є лише у 25,0%. Віктимна поведінка частини потерпілих виявляється у їх легковажності (52,2%), недооцінці ризиків,

пов'язаних із роботою за кордоном (40,1%), аморальному способі життя (33,1%), користолюбстві та бажанні заробити великі гроші (26,8%).

Потребує додаткового дослідження нова негативна тенденція, що виникла кілька років тому в Україні, – з країни походження постраждалих від торгівлі людьми вона перетворюватиметься на країну призначення живого товару, адже все частіше громадяни інших держав стають постраждалими від різних форм експлуатації саме в Україні: сексуальної, включно з примусовою проституцією та порнографією, трудової – у сільському господарстві, будівництві, секторі обслуговування, від примусового жебрацтва та вилучення органів [29, с. 6]. Проте лише лічені одиниці іноземців у теперішній час визнаються потерпілими від торгівлі людьми. Замість цього, такі особи, як правило, піддаються видворенню за межі нашої країни.

Таким чином, отримані результати, по-перше, дозволяють ознайомити широкий загал із основними рисами потерпілої особи від торгівлі людьми з українських міст та селищ, а, по-друге, можуть бути покладені у підґрунтя покращення інформаційно-аналітичного забезпечення роботи державних та правоохоронних органів з метою зменшення випадків торгівлі людьми як з України в цілому, так й із сільської місцевості, зокрема.

Список бібліографічних посилань

1. Довідник з проблеми запобігання торгівлі жінками для консультантів телефонів довіри. Київ : Ла Страда-Україна, 1999. 42 с.
2. Протидія організованим злочинності у сфері торгівлі людьми / за заг. ред. В. І. Борисова та Н. О. Гуторової. Харків : Одиссей, 2005. 288 с.
3. Батиргарєєва В. С. Аналітична довідка за результатами узагальнення кримінальних справ за ст. 149 КК України 2001 року (ст. 124¹ КК України 1960 року), розглянутих судами України за 1998–2004 рр. // Архів Інституту вивчення проблем злочинності АПРН України. 2005.

Одержано 20.10.2019